

DOI: 10.15290/lingdid.2018.22.14

dr Halina Zając-Knapik

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Wydział Filologiczny, Instytut Neofilologii
tel. (12) 662 67 31
e-mail: halinaza@o2.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0853-0781>

Magdalena Woś, *Język ojczysty w procesie akwizycji języków obcych. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016, 254 s.

W swej publikacji Magdalena Woś podejmuje problematykę roli i znaczenia języka polskiego w akwizycji języków obcych. Autorka omawia zagadnienia rozważane już przez wielu autorów. Warto tu przywołać opracowania książkowe S.P. Kaczmarek, W. Martona oraz publikacje T. Krzeszowskiego, H. Komorowskiej, J. Latkowskiej, B. Miastkowskiej, D. Domalewskiej i E. Surdackiej.

W rozdziale I zatytułowanym „Rola i znaczenie języka ojczystego w świetle wybranych teorii/metod glottodydaktycznych” M. Woś omawia tradycyjne metody nauczania (metoda gramatyczno-tłumaczeniowa, metoda bezpośrednia, metoda audiowizualna, metoda kognitywna i metoda komunikacyjna), analizuje także metody alternatywne (niekonwencjonalne), tj. metodę reagowania całym ciałem, metodę *the silent way*, sugestopedię, podejście naturalne i metodę Callana. Autorka, charakteryzując wybrane metody nauczania języków obcych, zwraca uwagę na ich genezę, założenia teoretyczne, ich wykorzystanie w nauczaniu języków obcych oraz zalety i ograniczenia, nie uwzględnia natomiast metod nauczania języka rosyjskiego¹.

¹ Zob. monografia H. Zając, *Ewolucja teorii nauczania języka rosyjskiego w szkole polskiej w latach 1950–2000. Część I: metody glottodydaktyczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków 2008.

W rozdziale II „Najnowsze tendencje glottodydaktyczne a język ojczysty” M. Woś omawia rolę transferu pozytywnego w nauczaniu i uczeniu się języków obcych, zjawisko interferencji międzyjęzykowej, wykorzystując opracowania W. G. Kostomarowa, O. D. Mitrofanowej, W. S. Korostełewa, M. N. Wiatiutniewa, Z. Harczuka, S.P. Kaczmarzkiego, D. Domalewskiej, E. Surdackiej, M. Paradowskiego, L. Grochowskiego, K. Czejarek, J. Latkowskiej, E. Dźwierzyńskiej, L. Ciepielewskiej-Kaczmarek, A. Kubackiego, T. K. Cwietkowej, A. N. Leontjewa i G. Żofkowej.

W rozdziale III „Metodologiczne podstawy badań” M. Woś formułuje problem badawczy, który prezentuje w postaci następującego pytania głównego: „Jakie są znaczenie, rola i miejsce języka ojczystego uczących się w procesie akwizycji języków obcych nowożytnych w zinstytucjonalizowanych warunkach szkolnych, tj. poza społecznością rodzimych użytkowników danego systemu językowego?” (s. 42) oraz formułuje listę pytań szczegółowych w liczbie 19 (zob. s. 42-43). M. Woś zwraca uwagę na zmienne ilościowe, jakościowe, zależne i niezależne wykorzystane w badaniach. Do realizacji i rozwiązania postawionego przez siebie problemu badawczego zastosowała metodę sondażu diagnostycznego, wykorzystującą analizę literatury przedmiotu i ankietę. Celem publikacji uczyniła „określenie znaczenia, roli i miejsca języka wyjściowego uczących się w dydaktyce języków obcych, tj. czy i w jakim stopniu uczniowie poszczególnych typów szkół odwołują się do niego, opanowując poszczególne aspekty, umiejętności i sprawności językowe, oraz na ile może on służyć nauczycielom i przyczyniać się do poprawy efektywności nauczania L₂” (s. 48).

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w latach 2008-2011 w 15 placówkach oświatowych i objęto nimi 702 uczniów i 51 nauczycieli języków obcych nowożytnych. Autorka prezentuje charakterystykę wybranej grupy uczniów i wybranej grupy nauczycieli.

W rozdziale IV „Rola języka ojczystego w przyswajaniu języków obcych w świetle wypowiedzi uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych” omawia ona poziom motywacji ankietowanych w poszczególnych placówkach oświatowych, wymieniając czynniki wpływające na nią (zarobki w poszczególnych rejonach Polski, typ szkoły i jej lokalizacja). Autorka zebrała ciekawe odpowiedzi na pytanie „Czy język polski pomaga ci w nauce języków obcych?” (s. 65). W odpowiedzi na to pytanie, uczący się stwierdzili, że jest on pomocny w zakresie słownictwa, gramatyki, intonacji, wymowy i akcentuacji, ortografii, receptywnych i produktywnych sprawności językowych, ale w posługiwaniu się nim może też pojawiać się „złudne podobieństwo” prowadzące do błędów interferencyjnych.

W podrozdziale „L₁ czynnikiem utrudniającym opanowanie L₂” (s. 77) Autorka na podstawie badań konstatuje, że L₁ działa na naukę L₂ zarówno dodatnio, jak i ujemnie. Na podstawie wypowiedzi uczniów przytacza ona listę leksemów i zwrotów angielskich, niemieckich, rosyjskich i francuskich, które wywołują skojarzenia z językiem polskim (podrozdział „Skojarzenia leksykalne”). W następnym podrozdziale „Podobieństwo międzyjęzykowe” (s. 100) do cech łączących języki obce z językiem macierzystym, które sprawiają, że ich przyswojenie staje się łatwiejsze należą, zdaniem ankietowanych: leksyka, zjawiska homonimii, zjawiska słowotwórstwa, występowanie alfabetu, budowa zdań, pisownia, wymowa, intonacja, obecność czasów gramatycznych, występowanie kategorii gramatycznych, strona czynna i bierna, występowanie bezokoliczników, istnienie deklinacji i koniugacji, podział rzeczowników na policzalne i niepoliczalne, obecność *pluralia tantum* i *singularis tantum*, modalność, zjawisko stopniowania przymiotników, występowanie aspektu dokonanego i niedokonanego (zob. s. 102-103). Wymienione przez ankietowanych cechy świadczą o tym, iż większość z nich uczy się języków obcych świadomie.

W kolejnych podrozdziałach M. Woś podejmuje zagadnienie roli w nauce języków obcych słowników oraz translatorów, przy czym te ostatnie cieszą się wśród respondentów większą popularnością. W podrozdziale „Nawyki językowe uczących się a myślenie w języku docelowym” (s. 109) uczący się przyznają, że „podczas prób wypowiedzania się w języku docelowym zarówno w formie ustnej, jak i pisemnej, nie potrafią oni wyzbyć się nawyków i przyzwyczajzeń w zakresie swojego języka wyjściowego” (s. 110). Na uwagę zasługują sformułowane przez M. Woś czynniki subiektywne przyczyniające się do wewnętrznego tłumaczenia z języka ojczystego na docelowy, które uzależnione są od pracowitości uczących się, zaawansowania językowego, umiejętności i talentów w zakresie opanowania języków obcych, dociekliwości językowej i pozajęzykowej, chęci poprawy jakości wypowiedzi ustnych i pisemnych, czasu, jaki uczniowie poświęcają nauce języka obcego, przygotowania do zajęć, odpowiedniego utrwalenia materiału językowego.

Do najbardziej skutecznych sposobów semantyzacji leksyki wymienianych przez respondentów należą: gry dydaktyczne, wykorzystanie parafrazy, synonimów, antonimów, podawanie uczniom definicji leksemu w języku obcym, używanie wyrazu w kontekście, dialog, historyjka, wykorzystanie języka ojczystego w celu podania uczniom polskiego ekwiwalentu nowego słowa. Zdaniem M. Woś, „uczniowie wszystkich typów szkół, niezależnie od wieku, poziomu zaawansowania oraz etapu edukacyjnego, są zdania, że język ojczysty jest im

niezbędny w procesie opanowywania leksyki obcojęzycznej. Nie wyobrażają sobie, by nauczyciel, koledzy i koleżanki nie odwoływali się do niego podczas objaśniania znaczenia nowych słów, związków wyrazowych, frazeologizmów, przysłów, powiedzeń, wyrażeń idiomatycznych itp.” (s. 118).

Strategie opanowania słownictwa wybierane przez uczniów to „odwoływanie się do synonimów, kojarzenie słów z obrazem lub gestem, skojarzenia z przedmiotami lub kolorami, pisanie i rysowanie wyrazów palcem w powietrzu; zapamiętywanie charakterystycznej sytuacji, w której została użyta jednostka leksykalna – kojarzenie z osobą, wydarzeniem itp.” (s. 122). Wśród sposobów podawania materiału gramatycznego uczący się preferują metodę podającą, po której następują ćwiczenia wdrażające i utrwalające.

Badania opracowane przez M. Woś (kwestionariusze ankiet uczniowskich, wyniki wywiadów i obserwacji lekcji języków obcych) wykazują, że język polski jest nie do wyeliminowania z lekcji języka obcego, gdyż uczący się odwołują się do niego podczas lekcji i w pracy samodzielnej; jest on obecny na lekcjach języków obcych na różnych poziomach zaawansowania językowego, tj. w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

W rozdziale V zatytułowanym „Język ojczysty w akwizycji języków obcych nowożytnych w opinii nauczycieli różnych typów szkół” Autorka zaprezentowała wyniki badań przeprowadzonych wśród nauczycieli języków obcych (anglistów, germanistów, rusycystów i romanistów) pracujących na różnych etapach edukacyjnych z wykorzystaniem takich narzędzi badawczych jak obserwacja i wywiad. Z jej obserwacji wynika, iż nauczyciele twierdzą, że język ojczysty może odgrywać pozytywną i negatywną rolę w procesie akwizycji języków obcych. Pisze ona: „W procesie akwizycji języka obcego bardzo ważna jest dobra znajomość języka ojczystego, ponieważ jest on uważany za punkt odniesienia i istotne źródło poznania człowieka, a więc uzasadnione jego zastosowanie jest nie tylko pomocne w procesie kształcenia językowego, ale bardzo często wskazane i metodycznie zasadne” (s. 136). Mając na względzie negatywny wpływ języka ojczystego, to zdaniem nauczycieli, może on przeszkadzać uczniom w kształtowaniu nawyków i opanowywaniu następujących aspektów sprawności językowych: leksyka, gramatyka, ortografia, interpunkcja, akcent, wymowa i intonacja, szyk wyrazów w zdaniu, opanowanie języka literackiego i oficjalnego.

W podrozdziale „Słownictwo opanowane na drodze skojarzeń z językiem polskim” M. Woś podaje listy słów w języku angielskim, niemieckim, rosyjskim i francuskim sformułowane przez nauczycieli, które uczniowie mogą opanować poprzez skojarzenia z wyrazami polskimi. W podrozdziale „Podręczniki do nauki języka obcego” badani nauczyciele wskazują cechy dobrego podręcznika

języka obcego, do których zaliczają: dostosowanie do poziomu językowego uczących się, dobór tematyki podręcznika korespondującej z preferencjami uczniów, odwoływanie się do zainteresowań uczniów, atrakcyjność tekstów i ćwiczeń słownikowych, interesująca szata graficzna, przejrzystość budowy i układu treści.

M. Woś podaje sposoby semantyzacji leksyki, jakie wymieniają nauczyciele języków obcych i strategie opanowywania leksyki wykorzystywane przez uczniów oraz porusza problem występowania języka ojczystego w objaśnieniach gramatycznych na lekcji języka obcego. Na uwagę zasługują poglądy nauczycieli na temat stosowania techniki tłumaczeniowej na lekcjach języków obcych, która, ich zdaniem, niesie za sobą następujące korzyści: pewność nauczycieli oraz uczniów, że ci ostatni poprawnie rozumieją znaczenie nowych leksemów i zwrotów, lepsze przyswojenie nowego słownictwa, szybsze zapamiętywanie i opanowanie struktur gramatycznych, większe zaangażowanie uczniów w proces dydaktyczny, możliwość sprawdzenia stopnia opanowania języka.

W rozdziale VI „Wnioski i propozycje modyfikacji procesu dydaktycznego związane z udziałem języka ojczystego w nauczaniu języków obcych” M. Woś twierdzi, iż „Badania potwierdzają, że mimo stosowania najróżniejszych zabiegów dydaktycznych nie można całkowicie wyeliminować języka źródłowego uczących się z lekcji języka docelowego. Jest on (...) mocno osadzony w umysłach uczących się języków obcych – jest dla nich punktem odniesienia medium pozwalającym właściwie zrozumieć nowe zjawiska językowe i pozajęzykowe” (s. 171). W rozdziale VI w kilku podrozdziałach M. Woś rozpatruje poszczególne aspekty i sprawności językowe, uwzględniając wpływ języka ojczystego uczących się. Autorka prezentuje przykładowe ćwiczenia w zakresie leksyki, gramatyki, wymowy, akcentuacji i intonacji, ortografii i poszczególnych sprawności językowych (czytania, słuchania, mówienia i pisanie), na które wpływ ma język wyjściowy uczących się.

W podrozdziale „Wpływ L_1 na nabycie kompetencji interkulturowej” stwierdza, iż uczniowie są zainteresowani tematyką dotyczącą aspektów kulturoznawczych i doceniają nauczycieli promujących kulturę kraju nauczanego języka. W ostatnim podrozdziale „Materiały dydaktyczne obowiązkowe (podręczniki) i pomoce uzupełniające w procesie akwizycji L_2 ” konstatuje, że z punktu widzenia potrzeb uczących się istotną rolę w przyswajaniu języka obcego pełnią podręczniki kursowe i inne pomoce dydaktyczne zawierające objaśnienia i komentarze w języku ojczystym, dwujęzyczne oraz monolingwalne pomoce dydaktyczne, zeszyty ćwiczeń, testy sprawdzające wiedzę i umiejętności językowe, słowniki, encyklopedie, zestawy lektur, nagrania audio, filmy video, pomoce zaczerpnięte z Internetu.

W podsumowaniu monografii M. Woś stwierdza, iż „Wyniki badań kwestionariuszowych przeprowadzonych wśród uczniów i nauczycieli, jak również obserwacje lekcji w wybranych placówkach i wywiady z nauczycielami pokazują, że język wyjściowy uczących się jest nierozłącznym elementem zarówno w nauczaniu, jak i uczeniu się języków docelowych. Uczniowie i nauczyciele nie wyobrażają sobie lekcji języka angielskiego, niemieckiego, rosyjskiego czy francuskiego bez wyodrębnionego w niej miejsca dla języka polskiego. Do tego ostatniego odwołują się podczas wprowadzania nowego materiału leksykalno-gramatycznego, objaśniania nowych konstrukcji stylistycznych, składniowych, elementów ortografii, interpunkcji, kształtowania umiejętności prawidłowej wymowy, akcentuacji i intonacji oraz formowania wszystkich sprawności językowych: słuchania, czytania, mówienia i pisanie. Język polski pojawia się również w ćwiczeniach tłumaczeniowych, wykonywanych w formie pisemnej i ustnej, a także w funkcji utrwalającej, sprawdzającej i kontrolnej” (s. 225-226).

Warto zaznaczyć, że w rozdziałach poświęconych analizie materiału badawczego M. Woś wykorzystała literaturę metodologiczną, lingwistyczną, psychologiczną, pedagogiczną i socjologiczną w języku polskim, angielskim i rosyjskim. Ponadto opracowała kwestionariusze ankiety (jeden dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, drugi dla nauczycieli języków obcych nowożytnych), a także wykorzystała takie narzędzia badawcze, jak wywiad i obserwacja lekcji języków obcych.

Na uwagę w monografii M. Woś zasługuje bogata literatura w języku polskim, rosyjskim i angielskim. Monografia zawiera przejrzystą, przemyślaną i klarowną strukturę. Większość opracowania stanowi analiza badań oraz opracowane do nich wykresy, tabele i mapy, które dają pełny i szczegółowy obraz omawianego zagadnienia. Warto podkreślić wagę licznych ćwiczeń językowych, atrakcyjnych pod względem formy i treści, które zostały opracowane przez Autorkę samodzielnie oraz z wykorzystaniem publikacji polskich glottodydaktyków (D. Dziewanowska, E. Dźwierzynska, M. Grabska, H. Komorowska, W. Marton, A. Paliński, W. Woźniewicz). Ćwiczenia te mogą stanowić cenną pomoc dydaktyczną dla nauczycieli języków obcych nowożytnych oraz dydaktyków języka obcego.